

MİNKÂRİZÂDE YAHYÂ EFENDİ

MİNKÂRİZÂDE YAHYÂ EFENDİ

(ö. 1088/1678)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Minkârîzâde ailesinin tanınmış ilk üyesi olan ve Mekke kadısı iken vefat eden Alan-yalı Ömer Efendi'nin oğludur. Babasının İbrâhim Paşa-yı Atık Medresesi müderrisi olduğu sırada 1018'de (1609) doğdu. Önce Aziz Mahmud Hüdâyî'den Kur'an öğrendi, daha sonra Kiçi Mehmed Efendi, eniştesi Velî Efendi ve Abdürrahim Efendi'den ilim tahsil etti. Şeyhülislâm Hoca-zâde Esad Efendi'den mülâzim oldu.

40 akçeli medreseden mâzûl iken Şevval 1046'da (Mart 1637) hariç derecesiyle Kürkçübaşı, Şevval 1049'da (Şubat 1640) Emre Hoca, Zilkade 1050'de (Şubat 1641) Hadım Hasan Paşa, Rebîülevvel 1051'de (Haziran 1641) Şeyhülislâm Zekeriyâ Efendi, Zilkade 1053'te (Ocak 1644) Sahn-ı Semân, Safer 1054'te (Nisan 1644) Pîrî Mehmed Paşa, Receb 1055'te (Eylül 1645) İstanbul Siyavuş Paşa Sultan (Fatma Sultan), Receb 1056'da (Ağustos 1646) Yavuz Sultan Selim ve Muharrem 1058'de (Şubat 1648) Süleymaniye medreselerine müderris oldu. Ardından kadılığa geçti. 1059 Muharreminden (Ocak-Şubat 1649) itibaren göreve başlamak üzere Mekke kadılığına tayin edildi. İki yıl süren bu vazifesini tamamladıktan sonra Şâban 1062'de (Temmuz 1652) Kahire kadılığına getirildi. Ramazan 1063'teki (Ağustos 1653) mâzûliyeti yaklaşık iki buçuk yıl sürdü. Safer 1066'da (Aralık 1655) ikinci defa Kahire kadısı oldu ve kendisine Edirne pâyesi verildi. Zilhicce 1066'da (Ekim 1656) mâzûl olunca bir süre Kahire'de Mısır ümerâsından Rıdvan Bey'in evinde kaldı. Cemâziyelâhir 1067'de (Mart-Nisan 1657) üçüncü defa Kahire kadılığına getirildi ve burada yedi ay görev yaptı. Rebîülevvel 1069'da (Aralık 1658) mümeyyiz-i ulemâ tayin edildi.

Receb 1069'da (Nisan 1659) görevlendirildiği İstanbul kadılığında altı ay kalabildi, Zilhicce 1069'da (Eylül 1659) mâzûl olunca halefinin arpalıkları olan Mene-men ve Foçalar kazası kendisine verildi. Zilkade 1070'te (Temmuz 1660) arpalığı Dimetoka ve Dağardı kazalarına çevrildi. Cemâziyelâhir 1072'de (Şubat 1662) Rumeli kazakeri oldu. Bu görevdeyken 9 Rebîülâhîr 1073 (21 Kasım 1662) tarihinde Dîvân-ı Hümâyün toplantısı sonrasında arza girdiğinde IV. Mehmed onu şeyhülislâmîliğe tayin etti (Silâhdar, I, 229).

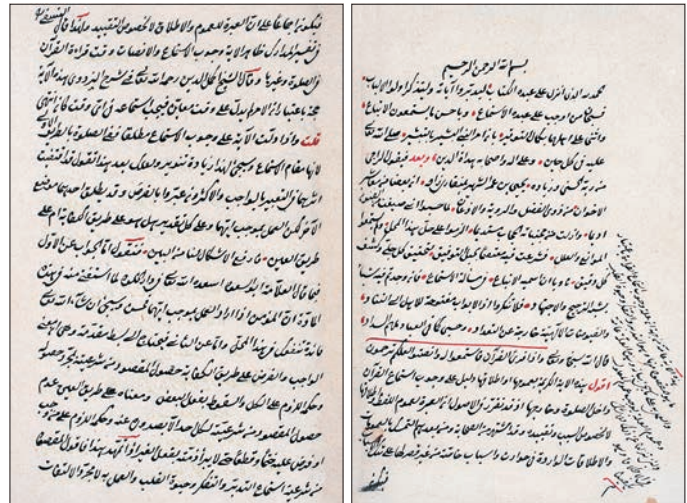
On bir yıldan fazla süren şeyhülislâmîliği döneminde IV. Mehmed'in takdirini kazandı ve çeşitli hediyelerine mazhar oldu. Padişah zaman zaman kendisini davet ederek bilgisinden istifade etti. 12 Muharrem 1080'de (12 Haziran 1669) IV. Mehmed huzurunda Minkârîzâde'ye ders takrir ettirmiş ve dinlemişti. Bunu daha sonra da çeşitli zamanlarda sürdürdü. Bu durum, III. Mustafa devrinde düzenli biçimde başlayan huzur derslerinin ilk örneği olarak kabul edilir (Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 215). Görevi sırasında IV. Mehmed'le birlikte çoğunlukla Edirne'de bulundu. Sabatay Sevi'nin padişahın da gizlice takip ettiği sorgulamasını yapan heyette yer aldı (16 Rebîülevvel 1077 / 16 Eylül 1666). Vanî Mehmed Efendi'yle birlikte onun İslâmîyet'i kabul etmesinde önemli rol oynadı. Yine mehdîlik davasıyla hareket ettiği iddiası dolayısıyla yakalanıp Edirne'ye getirilen İmâdiyye ulemâsından Seyyid Mehmed ve babası Seyyid Abdullah'ın sorgulanması işini Vanî Efendi ile birlikte üstlendi, yaptığı tahkikat sonucunda bunun iftira olduğunu tesbit etti (Râşid, I, 136-137). Şeyhülislâm Minkârîzâde Rumeli kadılıklarının gelir durumunu, derecelerindeki aksaklıkları dikkate alarak yeni bir düzenleme yapılmasını Rumeli Kazakeri Abdülkadir Sinânî Efendi'ye bildirdi ve 1078'de (1667-68) bu düzenlemeyi yaptı (Özergin, s. 252-253). Şeyhülislâmîliğinin son yıllarında hastalandı, bu sebeple çok defa padişahın seferlerinde ve av dolayısıyla gittiği yerlerde ona refakat edemedi. Hastalığının ilerleyip sağ tarafının felç olması sebebiyle üç ay kadar fetva veremeyince Ankaravî Mehmed Emin Efendi'ye nâib olarak fetva hazırlama görevi verildi. Bir yıl sonra da hastalığının

artması ve IV. Mehmed'in ikinci Lehistan seferine katılamayacak duruma gelmesi üzerine 15 Zilkade 1084'te (21 Şubat 1674) azledildi. Yerine en değerli talebelerinden Çatalcalı Ali Efendi getirildi (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 44). Azledilmesinin ardından kendisine 500'ü ekvak, 500'ü cizye gelirlerinden olmak üzere yevmî 1000 akçelik tekaüt maaşı bağlandı ve İstanbul'da Beşiktaş'taki yalısında oturmasına izin verildi. Zilkade 1088'de (Ocak 1678) vefat etti.

Kaynaklarda dürüst, faziletli bir âlim olarak tanıtılan Minkârîzâde'nin, İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan hacimli *Fetâvâ-yı Minkârîzâde** adlı eseri yanında kaleme aldığı risâleleri de mevcuttur. Bazı Kur'an âyetlerinin tefsirini yapmış, ayrıca çeşitli eserlere şerh ve hâşiyeler yazmıştır. Bunlar arasında *Risâle fi kavlihi te'âlâ "millele ebiküm İbrâhim"* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5435), *Hâşiye 'ale'l-Âdâbi'l-Âdûdiyye* (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 248, vr. 34^b-72^a), *el-İttibâ' fi mes'eleli'l-istimâ'* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2834/17; Esad Efendi, nr. 3645) sayılabilir. Fetvaları ve diğer yazılarındaki "Yahyâ el-fakîr ufiye anh" şeklindeki imzası Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efendi'nin (ö. 1053/1644) imzası ile aynı olduğundan bazı eserlerde birbirine karıştırılmıştır.

Minkârîzâde Üsküdar'da kendi adıyla anılan, ancak bugün mevcut olmayan bir medrese inşa ettirmiştir. Kare plan üzerine bir avlu etrafında on üç oda ve bir dershanelen meydana geldiği temel hafriyatından anlaşılmaktadır. Medrese muhtemelen 1855 depreminde yıkılmıştır. Medrese girişinin sol köşesinde Yahyâ Efendi'nin türbesi ve yanında türbedar

Minkârîzâde
Yahyâ Efendi'nin
el-İttibâ'
fi mes'eleli'l-
istimâ'
adlı eserinin
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Şehid Ali Paşa,
nr. 2834/17)

odası bulunmaktaydı (Haskan, III, 1244-1245). Oğlu Müftüzâde Abdullah Efendi medresenin bir odasını kütüphane haline getirip buraya 425 adet kitap bağışlamış ve 1099 (1688) tarihinde bir vakfiye düzenlemiştir (Erünsal, s. 68, 295).

Minkârîzâde ailesi bugüne kadar devam etmiştir. Oğlu Abdullah Efendi, damadı Çankırlı Mustafa Râsîh Efendi kazaskerliğe kadar yükselmiş, bunun oğlu Damadzâde Ahmed Efendi şeyhülislâmlığa getirilmiş, böylece Minkârîzâde'nin kızı ve damadından gelen soyu Damadzâdeler adıyla sürmüştür (Öztuna, II, 780-781). Şeyhülislâm İmâm-ı Sultânî Mehmed Efendi, Şeyhülislâm Menteşzâde Abdürrahim Efendi, Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi, Şeyhülislâm Atâullah Mehmed Efendi Minkârîzâde'nin talebeleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği, nr. 74, s. 175-181; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 692-693; Abdurrahman Abdî Paşa *Vekâyi'nâme'si* (haz. Fahri Çetin Derin, doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 134, 223, 285-286, 305, 363, 373-374; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 38, 44; Silâhdar, *Târih*, I, 229, 431-432, 434-435, 633; Şeyhî, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, I, 439-441; Râsîd, *Târih*, I, 25, 95-96, 133, 136-137, 151-153, 161-162, 304; İszâde *Târihi* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 1996, s. 118, 128, 157; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi*, II, 214-215; *Devhatü'l-meşâ-yih*, s. 70-71; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 483-484 (fetvasından bir örnek); Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 478-479; a.mlf., *İlmiye Teşkilâtı*, s. 182, 183, 197, 215; Danişmend, *Kronoloji*, V, 129; Rycaut, I, 154-295; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, II, 290, 547; M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadılıkı'nda 1078 Düzenlemesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 251-309; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 68, 164, 295; M. C. Zilfi, *The Politics of Piety: The Ottoman Ulama in the Postclassical Age: 1600-1800*, Minneapolis 1988, s. 117, 180, 189, 204, 205; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 779-782; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 220, 366; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 44, 68; II, 644-645, 894; III, 1244-1245, 1335.

MEHMET İPŞİRLİ

MINNET (الْمِنَّةُ)

Sözlükte "birine iyilik etmek, ihsan ve ikramda bulunmak" anlamındaki menn masdarından isim olup biri Allah'a, diğeri insana nisbet edilmek üzere iki bağlamda kullanılmaktadır. Men ve minnet Allah'a izâfe edildiğinde O'nun bütün varlıklara olan lutuf ve keremini, in'am ve ih-

sanını; insana nisbet edildiğinde ise başkasına yaptığı iyiliği başa kakması, karşılık beklemesi gibi olumsuz tutumları ifade eder (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "menn" md.). Ayrıca men kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın İsrâiloğulları'na lutfettiği bir tür yiyeceğin adı olarak da geçmektedir (el-Bakara 2/57; el-A'râf, 7/160; Tâhâ 20/80; bk. MEN ve SELVÂ). Aynı kökten gelen mennân hadislerde "çok lutfkâr, ihsanı bol olan, verdiğini karşılıksız veren" anlamında Allah'ın isimlerinden biri olarak geçtiği gibi (İbn Mâce, "Du'â", 10) "yaptığı iyiliği sayıp döken, başa kakan" mânâsında insan için de kullanılmaktadır (Müslim, "İmân", 171; Tirmizî, "Birr", 41). İbnü'l-Esir, Arapça'da men kökünün "karşılık beklemeden iyilik etme" mânâsını ifade ettiğini, Allah'ın mennân isminin de bu kökten geldiğini, insan için kullanılıp kınama ve eleştiri anlamı içeren mennân isminin ise minnetten geldiğini belirtir (*en-Nihâye*, IV, 118).

Kur'an-ı Kerim'de minnet kelimesi yer almamakla birlikte aynı kökten türeyen farklı kelimeler yirmi yedi yerde geçmektedir. Bu âyetlerde genellikle iki anlamın söz konusu olduğu görülür. a) Allah'ın insanlara maddî ve mânevî nimetler ihsan etmesi. Bu âyetlere göre Allah'ın insanlara hidayete erdirmesi (el-Hucurât 49/17), peygamberler göndermesi (Âl-i İmrân 3/164), dilettiği kullarına peygamberlik ve mucizeler vermesi (İbrâhim 14/11), sapkınlıktan ve onun doğurduğu belâlardan (el-Kasas 28/82), günahlardan (en-Nisâ 4/94), cehennem azabından (et-Tûr 52/27) koruması, kuluna istediğini vermesi (Tâhâ 20/36-37), mazlumları zorbalardan elinden kurtarması (el-Kasas 28/5) O'nun insanlara olan sayısız lutuflarından bazılarıdır. En'am sûresinin 53. âyetinde insanların soy sop, makam ve mal gibi fânî ve aldatıcı şeylere göre değer taşıdığını zanneden Mekke'nin inkârcı ileri gelenlerinin yoksul ve kimsesiz müslümanları kastederek, "Aramızda Allah'ın kendilerine lutfunda bulunduğu kimseler bunlar mı?" diyerek onları küçümsedikleri bildirilmekte ve bu tutumları ile Allah tarafından tâbî tutuldukları imtihanı kaybettikleri belirtilmektedir. Minnet kavramı hadislerde de Allah'a nisbet edildiğinde "O'nun kullarına lutfkârlığı" mânâsında kullanılmıştır. Nitekim Hz. Ömer, Resûlullah'ın ve Ebû Bekir'in kendisinden hoşnut olmalarını Allah'ın kendisine bir lutfu olarak değerlendiren minnet kavramına yer vermiştir (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 6). Bazı hadislerde minnet "lu-

tufkârlık, ihsan ve ikram" şeklindeki olumlu anlamıyla Hz. Peygamber'e de nisbet edilmiştir (meselâ bk. *Müsned*, II, 482; Buhârî, "Humus", 16, 19, "Megâzi", 14). b) Bir kimsenin yaptığı iyiliği önemsemesi, başa kakması ve iyilik ettiği kimseden minnettarlık beklemesi. Bu bağlamdaki âyetlerde, insanın yaptığı iyiliği çok görüp iyilik ettiği kimseden minnettarlık beklemesi veya yaptığından daha fazla karşılık umarak iyilik etmesi yasaklanmaktadır (el-Müddessir 74/6; krş. Şevkânî, V, 375). Müminler, iyilik yaptıkları kimseleri kendilerine karşı minnet altında kalmış görerek hayırlarını boşa çıkarmaktan kaçınmaya davet edilmekte, bu davete uyanlara âhirette verilecek büyük mükâfat anlatılmaktadır (el-Bakara 2/262, 264). Müslüman olmalarını Hz. Peygamber'in başına kakıp ondan minnet bekleyenler eleştirilmekte ve Allah'ın onları imana erdirmesiyle gerçekte lutfunda bulunanın Allah olduğu, dolayısıyla asıl kendilerinin O'na minnettar olmaları gerektiği belirtilmektedir (el-Hucurât 49/17; krş. Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, III, 369). İbn Kesîr bu âyetin tefsiri münasebetiyle şu olayı zikretmektedir: Huneyn zaferinden elde edilen kalınemlerin taksiminden memnun kalmayan bazı Medinelî müslümanlara hitaben Hz. Peygamber, "Ey ensâr topluluğu! Daha önce ben sizleri sapıklık içinde bir topluluk olarak bulmuşken Allah sizi hidayete erdirmemi mi? Bölünüp parçalanmışken sizi benim aracılığım ile uzlaştırıp kaynaştırmadı mı? Yoksul olduğunuz bir zamanda yine benim vasıtamla sizi varlıklı kılmadı mı?" demiş, onlar da her soruya, "Allah ve Resulü en büyük lutfkârdır" şeklinde cevap vermişlerdi (*Müsned*, III, 76; Buhârî, "Megâzi", 56).

İslâm'da iyilik sadece Allah rızası için yapıldığından kişinin iyilik ettiği kimseden maddî veya mânevî bir karşılık beklemesi, iyiliği başına kakması ve onu sıkıntıya sokması câiz görülmemiştir. Resûl-i Ekrem, Cenâb-ı Hakk'ın âhirette böyle davrananların yüzüne bakmayacağını belirtmiş (Müslim, "İmân", 171; Tirmizî, "Büyü", 5) ve bu davranışı kişinin cennete girmesine engel olarak göstermiştir (Tirmizî, "Birr", 41; Nesâî, "Eşribe", 5). Bununla birlikte iyilik gören kimsenin iyilik edene minnet duyması, iyiliği teşekkülre karşılması mümkünse iyiliğe iyilikle karşılık vermesi İslâm'da ahlâkın bir gereği olarak görülmüştür (Mâverîdî, s. 205-206). Nitekim bir hadiste, "İnsanlara teşekkür etmeyen kimse Allah'a olan şükür borcunu da ödemiş olur" buyurulmuştur